

Transnacionálne korporácie a životné prostredie

Beáta ŠAKOVÁ*

Úvod

Vzťah medzi transnacionálnymi korporáciami a životným prostredím je veľmi dôležitý a senzitívny. Každé narušenie životného prostredia aktivitami nadnárodných spoločností sa dostáva do povedomia spotrebiteľov nielen z krajiny, kde k poškodeniu došlo, ale aj spotrebiteľov z krajín, kde tá istá spoločnosť aj pôsobí.

Transnacionálne korporácie predstavujú hybnú silu globalizačných procesov vo svetovom hospodárstve. Napriek tomu, že za „uplynulých 30 rokov sa nahromadilo obrovské množstvo dôkazov o alarmujúcom zhoršovaní dôsledkov pokračujúceho koristníckeho prístupu ľudstva k prírode, v praxi sa nielenže nič nezmenilo k lepšiemu, ale naopak, globalizácia, ktorá sa od začiatku 90. rokov výrazne zintenzívnila, problémy životného prostredia ešte viac vyostruje“ [11].

Vzťah transnacionálnych korporácií k životnému prostrediu sa dostáva do centra záujmu jednotlivých krajín s ich rastúcim sa angažovaním v medzinárodnom prostredí a s rastúcim prúdom environmentálneho cítenia. V mnohých prípadoch je zložitá nájsť kompromis medzi tvrdými konkurenčnými podmienkami na trhu s environmentálnym cítením. Nadnárodná spoločnosť bojuje o svoje pozície na trhu s konkurentmi a snaží sa optimalizovať ekonomické výsledky tak, aby dokázala dodávať najlepšie a najkvalitnejšie produkty s najnižšími cenami. Zohľadnenie environmentálneho aspektu sa nevyhnutne odráža v nákladoch a v konečnom dôsledku sa prejaví v cene výrobku.

Konečné nákupné rozhodnutie však uskutočňuje spotrebiteľ. Je ťažké presvedčiť ho, aby zvýšil svoje osobné výdavky a kúpil si drahší výrobok len preto, lebo firma, ktorá ho vyrába, kúpila drahú technológiu na výrobu obalov, ktoré sú recyklovateľné, a navyše postavila čističku odpadových vôd. Väčšia skupina spotrebiteľov uprednostní výrobky firmy, ktorá síce balí výrobky do nerecyklovateľných obalov, ale ponúka polovičnú cenu. Situácia sa môže zmeniť s rastúcim príjmom obyvateľstva. Prieskumy ukázali, že spotrebiteľia bohatších krajín naozaj uprednostňujú environmentálne produkty. Na strane druhej obyvatelia krajín s nízkym príjmom nebudú akceptovať zvýšenie cien ekologických výrobkov tak, ako je to v krajinách s rozvinutou trhovou ekonomikou.

---

* Ing. Beáta ŠAKOVÁ, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra medzinárodného obchodu, Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava 5

Nadnárodné spoločnosti majú najväčší podiel na výrobe v odvetviach, ktoré najviac poškodzujú životné prostredie, napríklad priemyselné chemikálie, hnojivá, pesticídy, ropné produkty. Z desiatich najväčších transnacionálnych korporácií podľa zahraničných aktív štyri ťažia alebo spracúvajú ropu [14]. Podieľajú sa teda na skleníkovom efekte a globálnom otepľovaní Zeme, erózii pôdy, vyčerpávaní neobnoviteľných prírodných zdrojov.

Článok sa snaží načrtnúť možné vplyvy aktivít transnacionálnych korporácií na životné prostredie v súvislosti s transferom technológie v rámci systému transnacionálnych korporácií, analyzovať ich v závislosti od motívov investovania a posúdiť ich z hľadiska zapojenia transnacionálnych korporácií do medzinárodného obchodu.

Presun zahraničného kapitálu vo forme technológií významne ovplyvňuje ekonomický rast krajiny. V súvislosti s ekonomickým rastom sa stretávame s jeho negatívnymi účinkami na životné prostredie. Bohaté krajiny vyčítajú chudobným, že v záujme rastu devastujú svoje životné prostredie. Chudobné krajiny proti tomu namietajú, že bohaté krajiny ich nútia, aby sa nesprávali tak, ako sa od priemyselnej revolúcie správali ony samy, a to chudobné krajiny stavia do pozície ostať navždy chudobnými. Optimizmus v tomto smere vzbudzujú analýzy, ktoré dokazujú, že kvalita životného prostredia sa s ekonomickým rastom znižuje len do určitej úrovne príjmu. Po dosiahnutí istej príjmovej hranice sa kvalita životného prostredia začína opäť zlepšovať. S rastom príjmu na obyvateľa rastie aj environmentálne uvedomenie spotrebiteľa. Tieto závery nie sú však všeobecné, môžu platiť len pre niektoré krajiny a niektoré druhy degradácie životného prostredia. Hranica príjmu, keď dochádza k obratu v kvalite životného prostredia, môže byť príliš vysoká a kvalita životného prostredia sa po bode zvratu môže naďalej neustále zhoršovať, aj keď pomalším tempom. Podľa analýz ekonómov G. M. Grossmana a A. B. Kruegera krajiny začínajú presadzovať environmentálne aspekty, ak ročný príjem na obyvateľa presiahne 5 000 USD [2]. (Do tejto kategórie patrí v súčasnosti len 28 krajín, ktoré sa na svetovej populácii podieľajú 15 %-ami.)

Pôsobenie transnacionálnych korporácií v celosvetovom meradle umožňuje zvyšovať ich celkovú efektívnosť. Konkurenčné prostredie ich núti znižovať náklady a vstupy do výroby, čo vedie napríklad k úsporám energie, k recyklácii odpadu a zníženiu emisií. Pretože energia je drahá a dodávky energetických zdrojov môžu byť z rôznych dôvodov ohrozené, korporácie sú zainteresované na tom, aby využívali technológie s nižšími energetickými nárokmi (bližšie pozri [12]).

Možnosti firiem, ktoré pôsobia výhradne na domácom trhu, sú v tomto smere značne obmedzené. Uplatňovanie environmentálnych noriem môže firme pomôcť pri získaní náskoku v porovnaní s konkurentmi a vytvorení silnej konkurenčnej

výhody. Ak sa nadnárodná spoločnosť rozhoduje o priamom investovaní v zahraničí, posudzuje vzhľadom na svoju stratégiu aj environmentálne aspekty.¹ Práve ekologická zadlženosť podnikov v krajinách strednej a východnej Európy sa stala významnou bariérou investovania v nich, keďže zahraniční investori, pochopiteľne, odmietli prevziať zodpovednosť za škody spôsobené v minulosti a prevzatie podniku by si vyžiadalo také investície do ekológie, ktoré by prevýšili prínosy z neho. Navyše, znečistenie nepozná hranice medzi štátmi, preto je potrebné ekologické problémy riešiť nad rámec jednotlivých ekonomík.

1. Environmentálne aspekty transferu technológie

Pôsobenie transnacionálnych korporácií je spojené s presunom technológie z materskej spoločnosti do dcérskych spoločností. S rastúcim stupňom vedecko-technického rozvoja sa zvyšuje aj úroveň technológií. Transfer technológií zahŕňa čím ďalej tým viac kvalitnejšie a ekologicky nezávadnejšie technológie. Nadnárodné spoločnosti sú obviňované z toho, že zastaranejšie technológie (a teda ekologicky náročnejšie) presúvajú do rozvojových krajín, kde sú zvyčajne benevolentnejšie ekologické normy. Viacerí ekonómovia (C. S. Pearson [8], A. Warhurst a R. Isnor [13], N. Birdsall a D. Wheeler [3], D. L. Levy [7]) pri skúmaní tejto problematiky dospeli k záveru, že priame zahraničné investície nadnárodných spoločností vedú k štandardizácii technológií, ktoré presúvajú cez hranice. Vedú ich k tomu nasledujúce dôvody [5]:

1. Je efektívnejšie uplatňovať jednoduchšie environmentálne opatrenia vo všetkých afiliáciách v zahraničí než uplatňovať zastarané ekologické praktiky len v jednej z nich a v ostatných uplatňovať iné.

2. Jasne zverejnené zámery transnacionálnej korporácie môžu získať podporu u miestnych činiteľov.

3. Správa o negatívnom vplyve aktivít transnacionálnej korporácie sa rýchlo dostáva do povedomia obyvateľstva, čo negatívne ovplyvní *goodwill* a postavenie korporácie z dlhodobého hľadiska. V súčasnom ostrom konkurenčnom boji spoločností na medzinárodnom trhu si to žiadna z nich nemôže dovoliť – stálo by ju to príliš mnoho a obnovenie niekdajšej pozície by bolo málo pravdepodobné.

Transfer technológií je spätý s mnohými technologickými externalitami. Ak lepšie technológie sú nútené zaviesť aj domáce firmy (dodávatelia, odberatelia, konkurenti), bude to mať priaznivý vplyv na životné prostredie, pretože najnovšie technológie šetria vstupy, redukovujú emisie, znižujú a recyklujú odpady, a navyše šetria pracovnú silu. Ľahšia dostupnosť kapitálu na medzinárodných

¹ *Environmentálne motívy* však nepatria k rozhodujúcim – objavujú sa až na konci rebríčka faktorov, podľa ktorých firma rozhoduje o umiestnení svojej investície v zahraničí.

finančných trhoch umožňuje firmám pristúpiť k obstaraniu strojov, zariadení a technológií, ktoré šetria životné prostredie. Obmedzenosť kapitálových zdrojov by ich inak mohla viesť k tomu, aby uprednostnili síce škodlivé, ale lacné kapitálové statky. Dostupnosť voľných úspor v zahraničí prispieva z tohto pohľadu k zvyšovaniu kvality životného prostredia.

Na rozhodnutie firmy vplyva aj postoj akcionárov, aj keď nie v rozhodujúcej miere. Možnosť ovplyvniť rozhodovanie firmy postojom akcionárov sa znižuje s rastúcou vzdialenosťou akcionárov od nej (geografickou, odbornou, záujmovou a pod.).

Uskutočnené prieskumy ukázali, že čím je spoločnosť väčšia, tým častejšie uplatňuje ucelený environmentálny manažment a vykazuje lepšie ekologické výsledky. Tie sa prenášajú do celkových úspor z rozsahu výroby a do úspor v administratíve. Zistilo sa tiež, že na environmentálny manažment korporácií vplyvali podmienky uplatňované v domácej ekonomike, nie podmienky krajín, kde pôsobili ich afilácie.

Riziko poškodenia životného prostredia je vysoké vtedy, ak transnacionálne korporácie pôsobia v krajinách, ktoré majú nižší stupeň environmentálnej ochrany a uplatňujú benevolentnejšie ekologické normy. Takéto oblasti priťahujú technológie nižšieho radu, ktoré sú lacnejšie, ale ktoré majú negatívny vplyv na životné prostredie.

Obdobne investície špekulatívneho charakteru s cieľom rýchlej návratnosti, orientované na krátke časové obdobie, nemotivujú k tomu, aby sa zohľadnili dlhodobé aspekty vplyvu produkcie na okolie. V súvislosti s uvedenou problematikou sa tu stretávame s pojmom *technologický dumping*. Spočíva v tom, že staré a použité technológie z krajín s vyspelou trhovou ekonomikou sa presúvajú do krajín rozvojových.²

2. Analýza environmentálnych dôsledkov podľa investičného rozhodnutia firmy

Transnacionálne korporácie sa obviňujú z presunu ekologicky škodlivých výrob do oblastí s benevolentnou environmentálnou ochranou. „Ekologický motív“ však nepatrí, ako sme už spomínali, k hlavným motívom investovania. Environmentálne dôsledky však možno posúdiť práve v súvislosti so všeobecne platnými motívmi [4]. Pri takejto analýze vplyvov na životné prostredie je potrebné

² Okrajové regióny Číny sú známe tým, že mestské a vidiecke firmy vyhľadávajú práve takúto použitú a lacnú technológiu z priemyselne vyspelých krajín. Tá značne zaťažuje životné prostredie. Je paradoxom, že na najhorších prípadoch technologického *dumpingu* sa podieľajú investori z členských štátov OECD a ide predovšetkým o priamy predaj technológie, nie o jej transfer prostredníctvom priamych zahraničných investícií.

rozlíšiť, o aký typ investície ide a aká stratégia sa tým sleduje. Budeme sa pridŕžať Dunningovho členenia.³

Ak firme ide predovšetkým o to, aby *našla nové trhy* s cieľom zvýšiť objem výroby a predaja, bude zrejme ochotná v prípade potreby znášať i vyššie náklady spojené s environmentálnymi aspektmi jej aktivít. Ak hľadá rezervy na zvýšenie *efektívnosti*, úspory zo špecializácie a z rozsahu výroby jej umožnia, aby sa zvýšené environmentálne náklady v prepočte na jednotku produkcie znížili. Preto ani pre tento typ investícií neexistuje motivácia využiť krajiny s nižšou úrovňou environmentálnych noriem. Ak nadnárodná spoločnosť *hľadá strategické výhody*, môže to byť práve špičková technológia, ktorá jej to umožní. Ani v tomto prípade neprichádza do úvahy motivácia využiť benevolentné ekologické normy. Najpravdepodobnejšou motiváciou využiť výhody spojené s tzv. neekologickými zónami bude *hľadanie zdrojov nerastných surovín*. Pre firmy pôsobiace v ťažobných odvetviach aj malé zníženie nákladov znamená skok v podiele na trhu, ktorý zaberá. Outputy týchto firiem sú zvyčajne málo diferencované, pre spoločnosti je rozhodujúce, kde môžu inputy získať za výhodnejších podmienok. Pritom môže ísť o inputy, ktoré sa v materskej ekonomike buď vôbec nevyskytujú, alebo ich získanie je spojené s vyššími nákladmi. Preto táto skupina je najrizikovejšia z hľadiska presunu produkcie do oblastí s menej prísnyimi ekologickými normami.

S týmito závermi možno súhlasiť. Aj keď sa v posledných rokoch uskutočnili zmeny, pokiaľ ide o motív hľadania zdrojov nerastných surovín, tento faktor je stále dominantný v skupine najchudobnejších krajín. V týchto krajinách sa zaznamenal nárast priamych zahraničných investícií práve do ťažobného priemyslu (bližšie pozri [12]).

Ak sa nadnárodné spoločnosti rozhodnú investovať v zahraničí, obvykle sledujú iné ciele, ako je obídienie ekologických predpisov. Dávajú prednosť skôr jasnému a pokiaľ možno stabilnému vymedzeniu pravidiel podnikania v environmentálnej oblasti než miernejšej legislatíve. Prísnejšie ekologické predpisy môžu viesť dokonca k tomu, že nová technológia prinesie vyššie úspory než náklady na odstránenie škôd na životnom prostredí (technológia môže byť dokonca na takej úrovni, že nie je potrebné budovať čističky vody, filtre zachytávajúce splodiny, spaľovne odpadu a pod.). Na druhej strane existuje riziko, že firma je konkurenciou donútená zbaviť sa nežiaducich, ekologicky závadných výstupov existujúcej technológie neprijateľným a neetickým spôsobom – napríklad jej vývozom do chudobných krajín sveta, za „odškodné“, ktoré pre ne môže znamenať životodarný príjem.

³ Vplyv na životné prostredie by bolo možné sledovať aj podľa iných zoskupení motívov, no Dunningovo členenie sa považuje za štandardné a všeobecne uznávané. Preto možno akceptovať tento prístup tak, ako ho uviedli vo svojich prácach D. C. Esty a B. S. Gentry.

Tomu môžu zabrániť národné a medzinárodné inštitúcie. Pri poskytovaní rôznej pomoci firmám (poskytovanie exportných úverov, vládne záruky a úvery, spolufinancovanie projektov) býva podmienkou jej poskytnutia splnenie určitých environmentálnych noriem. V prípade, ak hrozí ekologické riziko, pomoc, resp. podpora sa odmieta poskytnúť.

Pri rozbehnutých projektoch sa musí dôsledne uplatňovať pravidelný monitoring environmentálnych účinkov, na ktorý môže nadviazať uvoľnenie ďalších financií. Prax ukázala, že samotná existencia environmentálnych pravidiel nedokázala zabrániť škodám na životnom prostredí. Oveľa väčšia pozornosť by sa preto mala venovať implementácii týchto pravidiel do praxe a následnej kontrole vo všetkých fázach daného projektu.

3. Prilákание priamych zahraničných investícií a vplyv na životné prostredie

Dopyt na finančnom trhu po priamych zahraničných investíciách je čím ďalej tým väčší. O voľné kapitálové zdroje sa neuchádzajú len menej vyspelé krajiny, na strane dopytu vystupujú aj krajiny s rozvinutou trhovou ekonomikou, ktoré musia riešiť problémy nezamestnanosti, reštrukturalizácie a pod. Každá krajina sa snaží vytvoriť investorom také podmienky, ktoré by ich pritiahli do ich ekonomík. V niektorých krajinách (napr. Čína) sú aj jednotlivé regióny v konkurenčnej pozícii pri uchádzaní sa o kapitál. Tam môžu byť motívy uvoľniť prísne ekologické normy silné, aby miestni predstavitelia prilákali investorov do ich oblasti. Silnejšie tlaky na zmiernenie environmentálnych noriem sú v krajinách, kde sú umiestnené investície orientované na zdroje.

Ako sme už spomenuli, aj nízke zníženie nákladov sa vzhľadom na vysokú elasticitu dopytu po výstupoch ťažobných a spracovateľských spoločností premietne do úspechu firmy a jej postavenia na trhu. Môžu napríklad vyvíjať aktívny nátlak na vládných predstaviteľov, aby boli oslobodení od prísnych ekologických predpisov.

V praxi sa objavili aj opačné tendencie, keď investori vyslovene vyžadovali rešpektovanie ekologických noriem.⁴ Stále sa rozmáhajúci trend ekologickej efektívnosti, skrátene ekoeffectívnosti, ktorý je založený na čistej výrobe, vedie firmy k tomu, že uprednostňujú ochranu životného prostredia *ex ante* pred odstraňovaním následkov škôd na životnom prostredí *ex post*.

⁴ Zahraniční investori, ktorí obstarávali banány z Kostariky, trvali na environmentálnej ochrane, keďže ich zákazníci z Európy mali vysoké environmentálne cítenie. Rovnaké tlaky sa prejavili pri vývoze stavebného dreva z Ázie do Európy. Skúsenosti z Mexika ukázali, že prísnejšie ekologické predpisy nespôsobili pokles priamych zahraničných investícií. Tie naďalej rástli a znečistenie ovzdušia a vody sa znížilo.

4. Tovarové toky a ich vplyv na životné prostredie

Vo svete v súčasnosti pôsobí viac ako 60 000 materských spoločností a 800 000 afiliácií. Objem predaja afiliácií dvojnásobne predstihuje svetový export tovarov a služieb, ktorý v roku 2000 dosiahol 7 biliónov USD [14]. Obchod vnútri transnacionálnych korporácií sa na svetovom obchode podieľa jednou tretinou, ďalšiu tretinu predstavuje export transnacionálnych korporácií tretím firmám a zvyšok predstavuje zahraničný obchod medzi firmami z rôznych krajín. Tempo rastu priamych zahraničných investícií prevyšuje tempo rastu obchodu. Uvedené fakty hovoria o rozhodujúcom vplyve nadnárodných spoločností na svetový obchod a na možné účinky na životné prostredie. Je nesporné, že v medzinárodnom obchode je potrebné rozlíšiť predmet obchodu – obchod s rastlinami a živočíchmi nemožno posudzovať spolu s obchodom s priemyselnými výrobkami. Vzhľadom na ich charakter a pôvod by sa mali uplatňovať odlišné, diferencované nástroje obchodnej politiky.

Súvislosť medzi medzinárodným obchodom a opatreniami na ochranu životného prostredia je viac ako zrejmä. Týka sa najmä obchodu s nerastnými surovinami, nebezpečným tovarom, produktmi, ktorých výroba spôsobuje negatívne externality, ako aj obchodu s ohrozenými druhmi živočíchov a rastlín. Obavy z narastajúcej degradácie životného prostredia a jej vplyvu na ekonomický rast a rozvoj sa začali ozývať stále intenzívnejšie a podnietili širokú diskusiu na konferenciách o životnom prostredí, a osobitne rezonujú v súčasnosti v súvislosti s odstúpením USA od dohodnutých záväzkov o znižovaní emisií spôsobujúcich skleníkový efekt.

Problematika životného prostredia a problematika medzinárodného obchodu boli v minulosti striktno oddelené, bilaterálne či multilaterálne zmluvy sa uzatvárali nezávisle od seba a vypracúvali ich od seba nezávislé skupiny expertov. To sa prenieslo aj do súčasných vzťahov medzi ekonómami a environmentalistami, ktorí veľmi ťažko pristupujú na kompromis, keďže pri rokovaníach o riešení problémov vzťahu medzinárodný obchod – ekológia vychádzajú z úplne odlišných očakávaní. Každá zo strán sa snaží o to, aby jej záujmy zvíťazili nad protichodnými záujmami strany druhej. Jedna zdôrazňuje morálnu zodpovednosť voči budúcim generáciám, a nezaujíma sa o možné ekonomické straty (zníženie výroby, vyššia nezamestnanosť, zníženie príjmu a životnej úrovne), druhá argumentuje tým, že v súčasnej liberalizácii medzinárodného obchodu pod záštitou Svetovej obchodnej organizácie (WTO) sa ekologické normy stávajú jediným povoleným ochranárskym opatrením, ktoré môžu krajiny pri presadzovaní svojich záujmov zneužiť. Zaujímavé je to, že obe skupiny sa usilujú o to, aby zabezpečili žiaduci rast a rozvoj ekonomiky a spoločnosti. Jednou z možností prekonania tejto bariéry by mohlo byť to, že ekonómovia sa oboznámia s environmentalistikou

a ekológovia s ekonomickými zákonmi. Poznanie obidvoch aspektov by mohlo priniesť pozitívne výsledky.

K. Berlin a J. M. Lang rozoznávajú päť konfliktov medzi obchodom a životným prostredím a navrhujú tieto riešenia [2]:

- uplatňovanie noriem pri výrobe výrobkov, ktoré sa predávajú v národnej ekonomike;
- zavedenie dovozných reštrikcií krajinou, do ktorej sa dováža tovar, výroba ktorého v exportujúcej krajine nezodpovedá normám importujúcej krajiny;
- vyjasnenie úlohy vládnych dotácií zariadeniam monitorujúcim znečistenie;
- venovanie osobitnej pozornosti rybolovu, rastlinám a voľne žijúcim živočíchom;
- preskúmanie vplyvu obchodu na ekonomický rozvoj a tým aj na životné prostredie.

Pokiaľ ide o uvedené návrhy, diskutabilné je zavedenie dovozných reštrikcií v prípade neekologických dovozov. Ochranné opatrenia na takéto dovozy by sa totiž mohli ľahko zneužiť na ochranu domácich výrobcov podobne, ako je to v súčasnosti pri uplatňovaní antidumpingových ciel. Vhodnejšia by snáď bola multilaterálna úprava o obmedzení neekologickej výroby, resp. o obmedzení transferu neekologických technológií.

Neodkladné riešenie uvedených problémov si vyžaduje skutočnosť, že k rýchlej degradácii životného prostredia skutočne dochádza.

Ako sme už spomenuli, existujú aj spory medzi rozvinutým a rozvojovým svetom. Vyspelé krajiny tlačia rozvojové k tomu, aby obmedzili devastovanie životného prostredia, čo tie odmietajú s tým, že im to spôsobí stagnáciu a ďalšie zaostávanie. Vývoz moderných strojov, zariadení a technológií tiež nie je vždy riešením, ak rozvojová krajina nedisponuje dostatočnou infraštruktúrou na ich využitie (nejde len o vybudované diaľnice, cesty a iné dopravné spojenia, ale aj o kvalifikovanú pracovnú silu). Objavujú sa názory, že rozvinutý svet by mal splatiť svoj dlh za to, že svojim rýchlym rozvojom prispel k ekologickej katastrofe, ktorá neumožňuje, aby menej vyspelé krajiny dosahovali rovnaké tempá rastu, pretože by to bolo ekologicky neúnosné. Ak by bol každý tovar zaťažený jednopercenčným clom, polovica z tohto príjmu by pri hodnote svetového obchodu 6 biliónov USD dosiahla 31 mld USD. Táto čiastka by rozvojovému svetu ani zďaleka nestačila na zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja.

* * *

Ako vidieť, v súvislosti so skúmaním vplyvu ekonomických aktivít transnacionálnych korporácií na životné prostredie neexistujú jednoznačne platné závery. Závery dosiaľ realizovaných výskumov sú kontroverzné. Kým v niektorých

ekonomikách sa potvrdzujú, v iných sa vyvracajú. Platí to aj pre jednotlivé odvetvia – v niektorých sa ukazuje, že uvedené tvrdenia platia, v iných odvetviach sa tie isté závery nepotvrdili.

Zrejme bude nevyhnutné počkať na výsledky empirických výskumov v rámci projektov, ktoré sa v súčasnosti uskutočňujú pod záštitou Konferencie OSN pre obchod a rozvoj (UNCTAD).⁵ Ich výsledkom má byť preskúmanie environmentálnych dôsledkov aktivít 154 transnacionálnych korporácií v Číne, Indii a Malajzii a posúdenie, či transfer čistých technológií prostredníctvom transnacionálnych korporácií prispieva k tomu, aby rozvojové krajiny splnili svoje multilaterálne záväzky v oblasti ochrany životného prostredia. Pomôcť by mohli aj práve prebiehajúce štúdie realizované Organizáciou pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD).

Napriek týmto obmedzeniam však možno formulovať niekoľko čiastkových záverov. Pokiaľ ide o transfer technológií do rozvojových krajín, transnacionálne korporácie predstavujú dôležitý zdroj nových a životné prostredie šetriacich technológií. Problematický je skôr predaj už použitých technológií subjektom z rozvojových krajín, ktoré ich naďalej využívajú.

Hoci nadnárodné spoločnosti investujú v zahraničí z iných dôvodov, ako je obídanie ekologických noriem, nemusí to platiť pre investície, ktorých motívom je predovšetkým využitie lacných nerastných surovín. Tie sa môžu stať z hľadiska degradácie životného prostredia problematickými, pretože aj malé úspory nákladov firmám ťažobného priemyslu umožnia významne zvýšiť podiel na trhu a tým aj zisk.

Riziko predstavuje aj konkurenčné postavenie jednotlivých regiónov v snahe prilákať zahraničných investorov, čo môže viesť k prijatiu benevolentnejších predpisov alebo k vytvoreniu „ekologických rajov“.

Napokon, reálny vývoj ukáže, kam spoločnosť v tomto smere dospeje. Budúcnosť bude ovplyvnená nástupom nových progresívnych odvetví, kde prím budú hrať služby (vrátane informačných), ktoré majú na životné prostredie minimálne škodlivé vplyvy. K riešeniu problémov by mala prispieť spolupráca ekonómov a ekológov, ktorí by mali hľadať nevyhnutný kompromis skôr, ako bude neskoro.

Došlo v decembri 2001

⁵ Ide o dva veľké projekty. Prvý z nich realizuje *Copenhagen Business School* v spolupráci s *DITE (Division on Investment, Technology and Enterprise Development)* a s finančnou podporou *DANIDA (Danish International Development Agency)*, druhý zastrešuje nemecký *Institute for Environmental Management and Business Administration* pri *European Business School* v *Oestrich Winkel* v spolupráci s *DITC (Division on International Trade in Goods and Services, and Commodities)* a finančnou podporou *German Federal Environmental Agency*.

Literatúra

- [1] AKYUZ, Y. – CORNFORD, A.: Capital Flows to Developing Countries and the Reform of the International Financial System. [Working Paper, No. 143.] New York, UNCTAD, november 1999.
- [2] BERLIN, K. – LANG, J. M.: Trade and the Environment. In: *New Forces in the World Economy. A Washington Quarterly Reader*. Massachusetts, The MIT Press 1996.
- [3] BIRDSALL, N. – WHEELER, D.: Trade Policy and Industrial Pollution in Latin America: Where are the Pollution Havens? *Journal of Environment and Development*, 1993, zv. 2, č. 1.
- [4] ESTY, D. C. – GENTRY, B. S.: *Foreign Investment, Globalisation and Environment*. Paris, OECD 1997.
- [5] *Foreign Direct Investment and the Environment: An Overview of the Literature*. Paris, OECD 1997.
- [6] GROSSMAN, G. M. – KRUEGER, A. B.: Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement. In: *GARBER, P.: The U.S. – Mexico Free Trade Agreement*. Massachusetts, The MIT Press 1993.
- [7] LEVY, D. L.: The Environmental Practices and Performance of Transnational Corporations. *Transnational Corporations*, 1995, zv. 4, č. 1.
- [8] PEARSON, C. S.: *Multinational Corporations, Environment, and the Third World*. Durham, NC. Duke University Press 1987.
- [9] PRAKASH, A. – HART, J. A.: *Coping with Globalization*. London, Routledge 2000.
- [10] ŠAKOVÁ, B.: *Transnacionálne korporácie a ekonomický rast*. Bratislava, Sprint 1998.
- [11] ŠIKULA, M.: *Globalizácia – rázcestie civilizácie*. Bratislava, Sprint 1999.
- [12] UNCTAD X Seminar on Making FDI Work for Sustainable Development. [Overview an Summary Report.] New York, UNCTAD 2000.
- [13] WARHURST, A. – ISNOR, R.: Environmental Issues for Developing Countries Arising from Liberalised Trade in the Mining Industries. *Natural Resources Forum*, 1996, zv. 20, č. 1.
- [14] *World Investment Report 2001 – Promoting Linkages*. New York, UNCTAD 2001.

TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND ENVIRONMENT

Beáta ŠAKOVÁ

The relationship between transnational corporations and the environment is very sensitive and plays an important role in today's discussions in the international forum. It is very hard to achieve a reasonable compromise between interests of economists on one hand and environmentalists on the other.

The article describes the influence of transnational corporations on the environment through technology transfers. It considers the consequences of this transfer according to foreign direct investment incentives as well as in the field of international trade.

A transnational corporation fights its market position and must consider how much money it can spend on environment protection without threatening its competitiveness. Higher costs due to the implementation of environment friendly production increase the final price of products. Several researchers revealed that in the growing economy

the degradation of the environment increases only to a certain level of average income. While consumers from high-income countries prefer environment-friendly goods, we cannot expect that consumers from low-income countries will accept a higher price of such products.

Transnational corporations consider several aspects before they invest. Although the environmental factors do not play a crucial role in their decision-making process they must be taken into account. In many cases the so-called ecology indebtedness of companies in Central and East European countries became a barrier for foreign investors.

Some economists came to the conclusion that foreign direct investment might lead to standardisation of transferred technology due to cost savings. In some cases domestic investors, not foreign investors used cheap but old environment-friendly technology. This is the case of developing countries. When main incentives for foreign direct investment (according to Dunning) are considered the main risk for damaged environment lies on source-seeking investment.

More than 60 000 parent companies and 800 000 affiliations play a crucial role in global trade transactions. K. Berlin and J. M. Land distinguish several conflicts between trade and environment and suggest several solutions. Import restrictions on goods originating in countries with softer environmental standards are one of them.

It is hard to agree with this suggestion. Trade has been liberalised in the past decade and environmental standards belong to a very strict group of instruments allowed in protecting national markets. This is why they can be often imposed as unfair trade instrument in a similar way as antidumping practices are being used nowadays. A multilateral agreement on reducing harmful production or limiting transfer of old technology could become a solution.

Environmentalists very often strengthen moral responsibility towards future generations but refuse to consider negative economic effects (presented by economists) which strict environmental standards can cause (higher unemployment, lower standard of living and income). The dilemma between environmentalists and economists could be solved by educating environmentalists on main aspects of economic law and economists on environmental consequences of economic activities, and bringing them together to global trade and environmental policy discussions.

A critical relation is also between the developed and the developing world. The developing world argues that economic growth could stagnate if environmental standard of developed world should be maintained. Some kind of ecology tax in developed countries set for developing countries as a source for economic growth could become a reasonable compromise between both parties.

Conclusions of many research projects that dealt with the environmental impact of transnational corporations' activities are controversial. Projects that are being carried out by UNCTAD and OECD will contribute to sound empirical evidence in this field.